

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

e-mail: pidvalna_u@meta.ua

0971359811

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З «СІМ'ЯМИ ГРУПИ РИЗИКУ»

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Кризові явища в політичному, соціально-економічному і духовному житті українського суспільства породжують і загострюють низку соціальних проблем, призводять до погіршення фізичного та психічного здоров'я людей. У зв'язку з цим зростає роль соціальної роботи як специфічного цілісного напрямку діяльності держави, мета якого полягає в задоволенні соціальних потреб кожного члена суспільства, вирішенні проблем праці, побуту, духовного і фізичного розвитку людини шляхом залучення до цього державних, громадських інституцій, використання всього потенціалу суспільних можливостей. Допомоги соціальних працівників потребують різні категорії осіб, в тому числі й «сім'ї групи ризику». Робота з такими людьми однаково складна й малоефективна окремо як для медичних, так і соціальних працівників, оскільки перед ними неминуче постають проблеми, що виходять за рамки їхньої фахової компетенції і перешкоджають успішній реалізації професійних функцій. В цих умовах зростає об'єктивна потреба в діяльності комплексного характеру, в межах якої соціальні працівники реалізують спеціальні профілактичні та реабілітаційні програми для особливих категорій; організовують реабілітаційну роботу з дорослими і дітьми-інвалідами у медико-соціальних реабілітаційних закладах; здійснюють соціально-психологічну підтримку людей похилого віку у геріатричних інтернатах, невиліковно хворих у хоспісах та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впродовж останніх десятиліть спостерігається значний інтерес вітчизняних науковців до проблеми

професійної підготовки фахівців соціальної сфери до різних видів діяльності (В. Васильєв, О. Гуренко, Н. Кабаченко, А. Капська, О. Карпенко, І. Ковчина, І. Мельничук, Л. Міщик, В. Поліщук та ін.). Питання соціальної роботи з «сім'ями групи ризику» розглядаються такими вітчизняними вченими, як І. Капська, К. Левченко, Н. Максимова, І. Парфанович, І. Трубавіна та ін..

Мета статті – вивчити та проаналізувати доцільність використання соціальної роботи з «сім'ями групи ризику».

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі в більшості країн світу створені і функціонують спеціалізовані заклади, де соціальними працівниками надається низка соціальних послуг. Важлива роль належить соціальним працівникам в організації соціальної роботи з «сім'ями групи ризику», які мають порушення в адаптації. Соціальна робота з сім'єю має багатоаспектний характер. Ця діяльність спрямована на вирішення потреб сім'ї і її соціального оточення. Можна відмітити, що сьогодні немає єдиних підходів до практики соціальної роботи з сім'єю, а можливо тільки позначити основні стратегії. Професійна підготовка соціальних працівників у ВНЗ України спрямована на формування високо освіченого фахівця, який має фундаментальні знання, вміння та навички, необхідні для професійної діяльності в різних галузях соціальної роботи.

Соціальна робота з сім'єю «групи ризику» – це особливим чином організована діяльність, спрямована на малі групи людей що потребують соціального захисту і підтримки ззовні. Це одна з різновидів соціального захисту населення, основним змістом якого являється сприяння, допомога, у відновлення і підтримці нормального функціонування сім'ї.

Соціальна робота з сім'єю «групи ризику» сьогодні є багатофункціональною діяльністю по соціальному захисту і підтримці, соціальному обслуговуванню сім'ї на державному рівні.

Соціальна робота з сім'єю «групи ризику» складається з:

1. Соціальний захист сім'ї – це багаторівнева система переважно державних заходів по забезпеченню мінімальних соціальних гарантії, прав, пільг і свобод нормально функціонуючої сім'ї у ситуації ризику інтересах

гармонійного розвитку сім'ї, особи і суспільства. Важлива роль в соціальному захисті сім'ї відводиться самій сім'ї:

– зміцнення батьківських стосунків; формування стійкості проти пропаганди сексу, наркотиків, насильства, агресивної поведінки; підтримка в нормі психологічного здоров'я сім'ї.

Сім'я – це ґрунтована на єдиній загальносімейній діяльності, спільність людей, пов'язаних стосунками шлюбу, спорідненості, що здійснює відтворення населення і спадкоємність сімейних поколінь, а також соціалізацію дітей [7, с. 17]

Сім'я – це група близьких родичів що живуть разом. Таким чином, можна приводити множину синонімічних визначень сім'ї, що означають, передусім взаємодія і співпраця її членів. Трохи інакше ситуація в сім'ях групи ризику, або маргінальних, неблагополучних, асоціальних сім'ях [5, с. 169].

Поняття «сім'я» походить від латинського слова *fames* – голод. У її основі також лежать функції захисту і задоволення вітальних потреб своїх членів. Сім'я є первинним захисним середовищем індивіда. Проте вона ж може стати причиною поневірян і утисків індивіда і чинником життєвих криз. [8, с. 494]

Незважаючи на широке вживання в науковій і спеціальній літературі поняття «Сім'я групи ризику», в усьому різноманітті робіт присвячених цій проблемі, важко зустріти чітке його формулювання.

Разом з поняттям «Сім'я групи ризику» використовуються такі, як «неблагополучна сім'я», «проблемна сім'я», «деструктивна сім'я», «дисфункціональна сім'я», «негармонійна сім'я». Як правило проблеми, з якими стикаються подібні сім'ї, торкаються соціальної правової, матеріальної, медичної, психологічної, педагогічної і інших сторін її життя [2, с. 32]. Для того, щоб повністю розібратися у визначенні «сім'ї групи ризику» розглянемо складові цього визначення, тобто розглянемо поняття ризик, група ризику.

Слово «ризик» синонімічно поняттю «небезпека». Ризикувати – значить «находити на небезпеку, спокушати долю, грати з вогнем, сунути голову в петлю».

Багато учених уточнюють і розгортають це формулювання: «Ризик – характеристика ситуації, що має невизначеність результату, при обов'язковій наявності несприятливих наслідків. Ризик поєднання вірогідності і наслідків настання несприятливих подій. Знання вірогідність несприятливої події дозволяє визначити вірогідність сприятливих подій» [2, с. 32].

При цьому аналіз трактувань понять «ризик», «ризикувати» показує що головним чином вони співвідносяться з усвідомленою людиною небезпекою як реальністю: небезпека явно існує, і вона ощутима індивідом. Відкритий сенс ризику розкриває відомий психолог К. К. Платонов в своєму визначенні цього поняття. Ризик розглядається ним як «звернення до діяльності за відсутності упевненості в досягненні її мети». А у свою ж чергу слово ризик означає поєднання вірогідності і наслідків настання несприятливих подій. Також ризиком часто називають безпосередньо передбачувану подію, здатну принести кому-небудь збиток. Відсутність упевненості в досяжності результатів діяльності може бути обумовлено як об'єктивними (зовнішні умови), так і суб'єктивними (внутрішні можливості людини) чинниками. Вони і визначають наявність ситуації, що іменується «ризик». Слід зазначити, що поняття «Групи ризику», з'явилася ще в радянській період, саме в контексті пріоритету громадських інтересів.

Це поняття, дозволяло виділяти категорію людей, сімей, поведінку яких могло представляти певну небезпеку для оточення і суспільства в цілому, оскільки суперечило загальноприйнятим нормам і правилам [1, с. 31].

Група ризику – термін, використовуваний переважно в медицині і соціології. Це визначення є збиральним для представників населення, найуразливіших до певних соціальних, медичних дій довкілля. До складу групи ризику входять особи, схильні до якогось ризику, наприклад, ризик захворювання чи ризик попадання в надзвичайні обставини, частина населення, умовно об'єднана за принципом підвищеної вірогідності виникнення в ній захворювань або члени яких можуть понести збиток від медичних або соціальних обставин, прийнято називати «групою ризику». Найбільш грошовим коштом профілактики попадання в групу ризику являється активна державна

соціальна політика, спрямована на попередження і подолання кризових явищ в соціальній сфері підтримку соціально уразливих верств населення.

Виходячи з цих визначень під сім'ї групи ризику мають на увазі настання якої-небудь небезпеки з боку батьків або дітей, яке може привести до непоправних наслідків не лише усередині сім'ї і її існуванні, але і в суспільстві в цілому. Приховану або явну небезпеку для оточення може представляти будь-яка сім'я, будь-яка дитина (бездітна, така, що має дітей, неповна сім'я, дитина з благополучної сім'ї, дитина з неблагополучної сім'ї. Ризик зростає, якщо в сім'ї є дитина. Він стає об'єктом загрози, оскільки піддається ризику вступити на того, що відхиляється шлях соціального розвитку. Проте це не закономірний, зумовлений шлях його розвитку, це ризик, як для сім'ї, так і для дитини складає загрозу, що реалізувалася, тобто встати на шлях злодійства. Якщо це трапляється, то і сім'я, і дитина переходять рису дозволеного і спускаються по соціальних сходах. Проблеми сім'ї групи ризику визначаються, передусім загальнодержавними проблемами, зокрема не лише низьким економічним рівнем життя, але нестійкістю відносно майбутнього себе і своїх дітей, а також соціальною політикою, що проводиться державою [1, с. 34]. Таким чином, під сім'єю групи ризику розуміється така сім'я, в якій порушені її основні функції або їх частина. Причини недостатньо якісного виконання сімейних функцій. Основні з них, які роблять негативний вплив на неповнолітніх, наступних:

- помилки виховання;
- незрілість подружніх стосунків;
- відсутність системи правової освіти батьків і дітей
- криміналізація дітей;
- сімейне насильство.

Головною причиною попадання дитини в сім'ю групи ризику являються складні життєві обставини:

- пияцтво одного або обох батьків; їх асоціальна поведінка;
- вбивство одного з батьків на очах дітей іншим батьком;
- жорстоке поводження з дітьми (побої);
- втечі з будинку, конфлікти з однолітками [6, с. 56].

Сім'ї групи ризику відрізняються низьким матеріальним достатком, низькою педагогічною культурою, асоціальним способом життя.

Також існує ділення сімей по мірі їх виховних дій на дітей. Так, сприятливим для формування особи являються сім'ї, де є обидва батьки і не менше двох дітей, де уміють доцільно і змістовно організувати життя і діяльність її членів. У сім'ї панує позитивна трудова і моральна атмосфера, організоване культурне і раціональне дозвілля.

Як показують дані психологічних, соціальних і педагогічних досліджень, кожна сім'я в певні періоди свого існування проходить через ряд кризових ситуацій, які торкаються як сім'ї в цілому, так і окремих її членів.

Наприклад: вагітність, приміщення дитини до дошкільної установи, навчання дітей в першому класі школи, криза підліткового віку, пора юності, початок самостійному життю дітей, весілля, зрілий вік, старість, смерть. Всі ці періоди життя сім'ї викликають у її членів стреси. Вони провокують реальні кризи і спонукають кожного члена сім'ї або продовжувати подальше зростання і розвиток, або зупинитися через страх змін.

Саме під час появи і знаходження сім'ї в подібних кризах вона особливо уразлива і може увійти до «групи ризику». Якщо на цьому етапі допомогти сім'ї, то вона не стане неблагополучною [9, с. 80-81].

Таким чином, якщо в життєдіяльності сім'ї одна або декілька функцій не спрацьовують, то сім'ю відносять до «групи ризику». Сім'єю групи ризику вважається сім'я, що має важко вирішувані проблеми, що обмежують її можливості в створенні сприятливих умов для життя і повноцінного розвитку усіх його членів, і таким чином піддає їх до ризику, тобто небезпеки. Також, соціальний працівник з сім'ями «групи ризику» працює по наступним напрямкам:

- соціально-профілактична робота, спрямована на усунення причин виникнення проблем, а також систему заходів профілактики сімейного неблагополуччя, конфліктів, розлучень стресових станів;
- соціальна допомога, мета якої – надання різнобічних соціальних послуг сім'ям в умовах конкретного співтовариства конкретній ситуації;

- соціальний патронаж або одна з напрямів соціальної роботи, ґрунтоване на супроводі сімей, що вимагають систематичної підтримки умов, необхідних для забезпечення життєдіяльності соціально – незахищених сімей;
- соціальна реабілітація, орієнтовану на надання допомоги молодій сім'ї з метою подолання сімейних конфліктів кризових станів, дисгармонії у взаємовідносинах тимчасових або постійних труднощів в життєдіяльності сім'ї [4, с. 18.].

Одним з найважливіших принципів роботи з сім'єю є принцип самозабезпечення сім'ї через надання їй соціальної допомоги з метою пошуку і стимулювання внутрішніх резервів, які допоможуть сім'ї дозволити власні проблеми [3, с. 27].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку

Сім'ї групи ризику – це сім'ї з порушеннями функцій в нормальному існуванні як повноцінного осередку суспільства, де соціалізується, і розвиваються нове покоління. Із-за порушень цих функцій в соціалізації того, що підростає покоління ми отримуємо надалі «хворе суспільство» в чому і криється небезпека для суспільства в цілому і для сім'ї і її членів. А під словом ризик небезпека, настання чогось небажаного яке може, поблизу за собою несприятливий результат цієї ситуації. У свою ж чергу група ризику розглядається як уразлива частина населення, яка в силу своїх особливостей не може вирішити несприятливі ситуації, що склалися. Більшість сімей, що належать до групи ризику, не бачать і не розуміють, що в їх житті можуть загостритися, на перший погляд, невидимі проблеми, які надалі негативно відіб'ються на їх дітях, а багато хто не вірить, що вони можуть щось змінити у своїй долі і долі своїх близьких. У таких сімей, як правило, недостатньо, психологічних фізичних, соціальних і економічних ресурсів. Цих сімей класифікують в основному виходячи з порушення функцій сім'ї.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Воронцова М. В. Сім'ї «групи ризику»: проблеми, шляхи рішення. монографія М. В. Воронцова фід. РГСУ, 2009.– 194 с.

2. Грицай А. Г. Сім'ї «групи ризику»: в структурі типології неблагополучних сімей / А. Г. Грмцай // Вісник Адигейського державного університету, Сірок.: Педагогіка і психологія. – 2009. – Вип. 3 (47). – С. 32-36.
3. Зубкова Т. С. Организация и содержание работы по социальной защите женщин, детей и семьи: Учеб. пособие для студ. сред. проф. учеб. заведений / Т. С. Зубкова, Н. В. Тимошина. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 224 с.
4. Иванцова А. О. Про роботу з проблемними сім'ями. / А. О. Иванцова // Виховання школярів. – 2000 – №10.– С. 18-20.
5. Методика и технология работы социального педагога: Учеб. пособие для ВУЗОВ / Под. Ред. М. А.Галагузовой, Л. В. Мардахаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 192с.
6. Прохорова О. Г. Семейведение теория и практика / О. Г. Прохорова, Е. И. Холостова. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Издательство Юрайт, 2014 – 379 с.
7. Роль батька в соціалізації дітей // Андреева Т. В. сімейна психологія : навчальний посібник . – СПб .: Мова, 2004. – С. 167.
8. Феминология. Семейведение. Под ред. Л.Т. Шинелевой. М.: Изд- во МГСУ «Союз», 1997. - Т2. - С. 121.
9. Холостова Е. И. Социальная работа: учебник для бакалавров. — М.: Дашков и К, 2012. – 612 с.

REFERENCES

1. Vorontsova MV Family of "risk groups": problems, solutions. monograph by MV Vorontsov fil. WGSU, 2009. 194 p.
2. Gritsay A. G. Families of the "risk group": in the structure of the topology of dysfunctional families / A.G.Grmtsay // Bulletin of the Adygei State University, Sharp .: Pedagogy and Psychology. - 2009. - Vip. 3 (47). - P. 32-36.
3. Zubkova T. S. Organization and content of work on social protection of women, children and families: Textbook. manual for a student. environments prof. studying Institution / T. S. Zubkov, NV Timoshina. - 2nd ed., Ster. - Moscow: Publishing Center "Academy", 2004. - 224 pp.

4. Ivantsova A.O. About working with problem families. / A.O. Ivantsova // Education of pupils. - 2000 - No. 10. - P. 18-20.
5. Methodology and Technology of the Work of a Social Pedagogue: Textbook. allowance for HIGH SCHOOLS / Sub. Ed. M. A. Halaguzova, L. V. Mardakhayeva. - Moscow: Publishing Center "Akademiya", 2002. - 192p.
6. Prokhorova O.G. Semi-domination theory and practice / O. G. Prokhorov, E. I. Kholostova. - 2nd ed., Pererab. and add - Moscow: Publishing House Yuraight, 2014 - 379 pp.
7. The role of father in the socialization of children // Andreeva T. family psychology: textbook. - SPb: Language, 2004. - P. 167.
8. Feminology. Family business. Ed. L.T. Shell M. : Izvod MGSU "Soyuz", 1997. - T2. - P. 121.
9. Kholostova E.I. Social work: a textbook for bachelors. - M. : Dashkov and K, 2012. - 612 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Підвальна Юлія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: Здійснення соціальної підтримки сім'ям «групи ризику», та забезпечення соціального обслуговування, соціального супроводу та патронажу, соціальної профілактики і реабілітації, соціальної та психологічної адаптації.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Pidvalna Julia Vasilivna – candidate of pedagogical sciences, associate professor, department of social pedagogy and social work of the Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna.

Scientific interests: Implementation of social support to families of "risk groups, and provision of social services, social support and patronage, social prophylaxis and rehabilitation, social and psychological adaptation.

ПІДВАЛЬНА Юлія Василівна. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З «СІМ'ЯМИ ГРУПИ РИЗИКУ»

Мета: Важлива роль належить соціальним працівникам в організації соціальної роботи з «сім'ями групи ризику», які мають порушення в адаптації. Соціальна робота з сім'єю має багатоаспектний характер. Ця діяльність спрямована на вирішення потреб сім'ї і її соціального оточення.

Ключові слова: соціальні працівники, «сім'ї групи ризику», соціальна робота, «неблагополучна сім'я», «проблемна сім'я», «деструктивна сім'я», «дисфункціональна сім'я», «негармонійна сім'я».

Подвальная Юлия Васильевна. СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА С «СЕМЬЯМИ ГРУППЫ РИСКА»

Цель: Важная роль принадлежит социальным работникам в организации социальной работы с «семьями группы риска», которые имеют нарушения в адаптации. Социальная работа с семьей имеет многоаспектный характер. Эта деятельность направлена на решение потребностей семьи и ее социального окружения.

Ключевые слова: социальные работники, «семьи группы риска», социальная работа, «неблагополучная семья», «проблемная семья», «деструктивная семья», «дисфункциональная семья», «негармоничная семья».

Yulia Vasilievna. SOCIAL WORK WITH «FAMILIES OF THE RISK GROUP»

The assistance of social workers requires different categories of people, including "families of risk groups". Working with such people is equally complex and ineffective, both for medical and social workers, as they are inevitably faced with problems that go beyond their professional competence and impede the successful implementation of professional functions. Social work is organized around a variety of family issues, including mental health, family care, family and school issues. Thus, social work with the family is a system of interrelated measures aimed at solving problems or supporting a family in a socially dangerous situation.

Key words: social workers, «families of risk groups», social work, «dysfunctional family», «problem family», «destructive family», «dysfunctional family», «nonharmonic family» .

